

Zinātnes un Reliģijas dialogs LU manā redzējumā

Enoks Biķis
LU profesors

Latvijas Universitātes fizikas zinātņu doktors Aigars Atvars pirms nedaudz gadiem mani uzaicināja līdzdarboties „Zinātnes un reliģijas dialoga (ZURD)” grupā.

Tajos XX gadsimta gados, kas tika aizvadīti zem padomju režīma un ateisma diktatūras, toreiz, kad studēju augstskolā un kad pēc tam uzsāku ārsta praksi, katra kristieša dialogs ar zinātni norisinājās pie sevis, klusībā, individuāli, lai savai sirdsapziņai varētu dot atbildi, un lai pastāvīgo ateisma ideoloģisko un represīvo uzbrukumu apstākļos varētu saglabāt kristīgo pārliecību.

Tuvojoties padomju režīma sabrukumam, XX gadsimta astoņdesmitajos gados, un pat vēl agrāk, kad pie apvēršņa jau bija saskatāma ne tikai politiskās, bet arī apziņas brīvības rītausma, tēlaini izsakoties, atklājās, ka, jau ilgi iepriekš zem ideoloģiskās nomāktības ir pamodusies dzīvība, kas kā zaļas zāles asni laužas cauri melnajam asfaltam.

Zinātnieku, īpaši fiziķu, matemātiķu un astronomu vidū nebija noslāpējama brīvā doma, un tā sāka izpausties. Par to mēs uzzinājām, kad pēc XX un XXI gadsimtu mijas varējām iepazīties ar akadēmiķa, astronoma Balklava-Grīnhofa rakstiem, kas bija tapuši jau aizgājušos ideoloģiskās nebrīves un ateisma diktāta gados. Tika izdota zinātnieka Balklava-Grīnhofa grāmata „Mūsdienu zinātne un Dievs”. Zinātnieks pats jau tad bija aizgājis Mūžībā.

Teoloģijas fakultātes, Zinātnes un reliģijas dialoga interdisciplinārās grupas apakšsekcijas rīkotā sēde notika Latvijas Universitātes 69. zinātniskās konferences (2011) ietvaros. Sēde notiek Latvijas universitātes vēsturiskās ēkas Mazajā aulā. Cauri vitrāžām greznās zāles augstajos logos strāvo spoži saules stari.

Referāti cits par citu interesantāki. Tiek skarta kvantu mehānika, cikliskums cilvēces attīstībā un eventuālās nākotnes prognozes, arheoloģiskās liecības par dinosauriem un to bibliskā rekonstrukcija. Pārliecinoša ir kritika par skandināvu izcelsmes amerikāņu liberālā „teologa” Markus Borgia darbiem, kuros viņš neatzīst Jēzus Kristus dievišķo dabu un apšaubā Jāņa evaņģēlija autentiskumu.

Zinātnes un reliģijas dialogs līdz šim bija norisinājies galvenokārt fizikas un matemātikas zinātņu pārstāvju un teologu starpā. Šoreiz bez fiziķiem, matemātiķiem, teologiem piedalījās arī psihologi, kreacionistu pārstāvji. Kā bioloģiskas zinātnes - medicīnas pārstāvis biju sagatavojis savu uzstāšanos: ”Zinātnes un reliģijas uzskatu potenciāla konverģence jautājumā par slimību pilnīgas izušanas iespēju cilvēces attīstībā nākotnē.” Īsumā mēģināšu atreferēt manā referātā teikto.

Lietojot matemātikas un fizikas terminu „konverģence” , mēģināju atrast kopīgo zinātnes un reliģijas uzskatos par iespējamu cilvēces pilnīgu atbrīvošanos no slimībām nākotnē.

Daudzas no pasaulē izplatītām reliģijām pauž uzskatu, ka cilvēces attīstības rītausmā ir bijis „zelta laikmets”, tātad cilvēks toreiz varētu būt bijis brīvs no slimībām. Pat nekrīstīgās reliģijas attēlo cilvēces attīstību kā virzību uz svētlaimi, pilnību, kur arī nebūs vietas slimībām. Mēs kā kristieši zinām, ka Bībele sākas un arī beidzas ar Paradīzi. Pasaules Veselības Organizācijas (WHO) 1948. gadā pieņemtajā veselības definīcijā uzsvērts, ka veselības stāvoklis nenozīmē vienīgi slimību un vājuma iztrūkumu, bet gan pilnīgu fizisku, mentālu un sociālu labklājību. Daudzi skeptiķi uzskata, ka pilnīga slimību eliminācija (eradikācija) nav reāli iespējama, tāpat kā neviens nevēlētos mūžīgu eksistenci tagadējā miesā ar visām tās kaitēm.

Pilnīga fiziska, mentāla un sociāla labklājība nav identificējama ar slimību iztrūkumu..

Ir izplatīti ekstremāli uzskati, kas slimību raksturo kā *iedomas*. Tādam uzskatam nevar piekrist, jo slimība ir objektīvs process, ko raksturo atsevišķu orgānu sistēmu darbības traucējumi, nesaskaņotība visās organisma norisēs, līdzsvara trūkums starp cilvēku un apkārtējo vidi, organisma patstāvības (*homeostāzes*) zudums, dzīvojot vides nelabvēlīgajos apstākļos. Tomēr minētajā atziņā ir daļa patiesības. Dažkārt, pat pie fiziskiem defektiem un sociāli nelabvēlīgiem apstākļiem, cilvēka stāvoklis (paradoksāli) var tikt vērtēts kā *labklājība*. Daudz kas ir atkarīgs no cilvēka paša attieksmes pret savu kaiti un vājumu.

Bībeles sākuma lappusēs mūs dažkārt pārsteidz cilvēces pirmtēvu mūža ilguma gadu skaitļi, kas mērāmi vairākos simtos gadu. Psalmu autors runā par cilvēka mūža septiņdesmit gadu, un, ja kas ir stiprs, tad tam par astoņdesmit gadu robežu. Latvijā cilvēka vidējais mūža ilgums, it īpaši vīriešiem, ir krietni zem šiem skaitļiem. Lasot Bībeli, uzzinām par pirmo cilvēku apgrēkošanos, nepaklausot Dieva pavēlei un ēdot aizliegto augli, kam sekoja izraidīšana no paradīzes. Ņemot vērā Sodomu un vēl jo vairāk mūsdienu pasauli, cilvēces netikumu attīstības gaitā seksa vietā ir stājies grēks. Seksam jābūt kā vienam no laulāto attiecību augstākajiem piepildījumiem un tā rezultāts ir bērnu radīšana. Ārpuslaulības seksam un tā dažādajām perversijām seko seksuāli transmisīvās slimības un XX-XXI gadsimtu „mēris” – HIV/AIDS. Grēka rezultātā pasaulē ir ienākušas slimības, un ir saīsinājies cilvēka mūža ilgums. Iedzimtības potenciālo faktoru kopuma (t.s. „genofonda”) negatīvās izmaiņas arī medicīnas zinātne vērtē kā rezultātu tai cilvēka darbībai, kura nebūt nav „draudzīga” dabai un cilvēka apkārtējai videi. Kad „grēku plūdi” beidzās, Noa izlaida no šķirsta balodi, un tas atlidoja ar olīvas lapu knābī. Mūsdienu zinātnes izpratnē minētā lapa bija kā liecība, ka cilvēks atkal varēs pastāvēt mainīgajos dabas un apkārtējās vides apstākļos, jo ir atjaunojies cilvēka līdzsvars ar apkārtējo vidi un dzīvo dabu, tajā skaitā būs stabila arī cilvēka organisma pastāvība (t.s. „homeostāze”). Dievs sacīja

„...Es turpmāk vairs nenolādēšu zemi cilvēka dēļ, jo cilvēka sirds tieksmes ir Jaunas no mazām dienām, un Es arī turpmāk vairs neiznīcināšu visu dzīvo, kā Es to esmu darījis” (1.Moz,8.21). Pie debesīm parādījās Dieva „derības zīme” – varavīksne.

Daudzi mūsdienu zinātnes atklājumi saskan ar Bībelē tā laika cilvēku izpratnē aprakstīto. Atklājas arvien vairāk kosmoloģijas, arheoloģijas, bioloģijas un citu pētījumu datu un atziņu, kas pārlicina, ka evolūcijas „teorija” ir tikai viena no hipotēzēm. „Teoriju”, ko ilgu laiku skolniekiem un studentiem uzspieda ateisti (kad Bībeles lasītājiem bija jāmēģina tur aprakstītās radīšanas dienas izskaidrot ar šķietamās „evolūcijas” daudzu gadu periodiem), tagad neatzīst par ticamu ne tikai „kreacionisti”, bet arī daudzu konkrēto zinātņu pētnieki.

Interesanti, ka daudzu svarīgu zinātnisku atklājumu autori ir bijuši kristieši. Medicīnas zinātnieku vidū tāpat kā vispārējā populācijā sastopami cilvēki ar dažādiem reliģiskiem uzskatiem, tomēr nevar noliegt pārļaicīgās un reliģiskās atklāsmes svarīgo lomu jaunu zinātnes atklājumu dzimšanā. Iedzimtības likumu un mūsdienu ģenētikas zinātnes pamatlicējs ir bijis augustīniešu mūks Gregors Mendelis (1822 –1884). Kristietis Aleksandrs Flemings dabā uz īzapa praula atklāja penicillīnu producējošo, jo ticēja Bībelē atrodamās lūgšanas vārdiem: “*Šķīstī mani no grēkiem ar īzapu, lai es topu šķīsts, mazgā mani, lai es topu baltāks par sniegu!*” (Psalms 51:9). Edvards Stone Pārkers (1802 – 1865), kas bija metodistu sludinātājs koloniālajā Austrālijā, atklāja, ka ģikts izraisīto locītavu sāpju remdēšanai jākošļā vītola miza (latīņu apzīmējums vītolam - *salix*). No vītola mizas izdalītās vielas sāka dēvēt par salicilātiem. Vēlāk uz salicilātu pētījumu pamata tika izstrādāts šodien plaši lietojamais aspirīns, kas spēj pasargāt no asinsvadu trombozēm.

Reliģisko kanonu un epidemioloģijas un higiēnas atziņu konverģence spilgti izpaužas Mozus bauslības priekšrakstos par spītālīgo izolāciju, šķīstīšanos, veselīga uztura rekomendācijām un veselīga dzīves veida ievērošanu. Bībelē atrodami pamati mūsdienu ekoloģijas atziņām un „zaļā” dzīves veida rekomendācijām. Veselīgs uzturs (atturēšanās no „ķēniņa ēdieniem un dzērieniem”), atturēšanās no vīna Danielu un viņa biedrus – jūdu jaunekļus neilgā laikā padarīja intelektuāli un fiziski pārākus par citiem viņu vienaudžiem Bābeles ķēniņa galmā (Dan.1:3-20).

Dzīvās dabas pastāvēšanas vēsture liecina ka slimību izraisošās sīkbūtnes ir eksistējušas tikpat ilgi, ja vēl ne ilgāk, kā pats cilvēks. Visi uz Zemes dzīvojošie dzīvie organismi, tajā skaitā arī cilvēks, pakļauti, Zemes klimatisko apstākļu svārstībām, dažādu kosmisko faktoru ietekmei un kataklizmām, kas izraisa nelabvēlīgu ietekmi uz veselību un rada slimības.

Cilvēks nenoliedzami ir dzīvās dabas daļa un ar to ir cieši saistīts. Ekoloģiskajiem faktoriem līdz ar to ir būtiski svarīga loma daudzu slimību izcelsmē. Vēsture liecina par epidēmiju attīstību pēc dabas katastrofām, pēc plūdiem un

zemestrīcēm, pēc kariem un bada laikiem, kad savairojas grauzēji, kas izplata mēra un citas baktērijas, kad savvaļā klejojoši dzīvnieki izplata trakumsērgu.

Daudzi ļaudis nepareizi uzskata, ka reanimatologs spēj atdzīvināt. Vienīgi tikai Jēzus spēja uzcelt no mirušajiem (lai atceramies Lācara vai arī Naines jaunekļa uzmodināšanu!). Reanimatologa rīcībā ir tikai ļoti īss laiks 3 -5 minūtes, lai mākslīgi uzturētu elpošanu un asinsriti un tā nodrošinātu skābekļa piegādi un asinsapgādi galvas smadzeņu šūnām, kas ilgākā laika periodā citādi var aiziet bojā, un tad „klīniskā nāve” var pārvērsties bioloģiskā (neatgriezeniskā) nāvē. Nosaukums „reanimēt” (no vārda *anima* – dvēsele) īsti neatspoguļo lietas būtību. Dvēseli atsaukt atpakaļ nav reanimatologa spēkos, viņš tikai var aizkavēt tās aiziešanu. Ārsti, kuri ASV un Eiropā apmāca reanimatologus, abstrahējoties no pārdabiskā, novērtē Bībelē aprakstītos notikumus kā liecības, ka cilvēkiem jau sen, pirms „tumšajiem viduslaikiem, ir bijušas zināšanas un prasmes, kā „reanimēt”. Kā piemēri no Bībeles tiek minēti: 1. Praviētis Elija Dieva spēkā Sareptā atdzīvina nama saimnieces dēlu.(1. Ķēniņu gr.17 : 17-24.). 2. Praviētis Elīsa atdzīvina smagi saslimušo sunemietes dēlu.(2. Ķēniņu gr. 4: 18-21; 32-35). 3.Pāvils atdzīvina Eutichu (Apustuļu darbi,20:7-12).

Dievs ir pieļāvis slimības, bet arī ir izvietojis dabā, cilvēkam vistuvākajā apkārtnē dažādus ārstniecības augus.

"Veseliem ārsta nevajag, bet slimiem."(Lūk. ev, 5 : 31) - tie ir Jēzus vārdi.

Jēzus savas zemes dzīves laikā izdziedināja daudzus cilvēkus, par to lasām Bībelē. Mūsu dienās Dievs turpina dziedināt. Evaņģēlists raksta: „Bet ir vēl daudz citu lietu, ko Jēzus ir darījis. Ja visas tās pēc kārtas aprakstītu, tad, man šķiet, visa pasaule nevarētu uzņemt sarakstītās grāmatas.”(Jņ. ev. 21 : 25).

Imūnus (neuzņēmīgus) pret attiecīgo infekcijas slimību cilvēkus padara profilaktiskās potes. Pirmais šo metodi ieviesa angļu ārsts Dženners (*Edward Jenner 1749-1823*). Lai uzveiktu postošās „melnās bakas”, viņš ieviesa potēšanu ar govju baku vīrusu (no tā nāk nosaukums – *vakcīna*). Riskējot ar sava bērna veselību, viņš tam pirmoreiz pielietoja šo metodi. Nekas ļauns ar bērnu nenotika. Bērns pārslimoja ar govju bakām vieglā formā un ieguva vispārēju neuzņēmību (imunitāti) pret bakām. Pēc daudzu gadu garumā veiktas visaptverošas baku vakcinācijas iedzīvotājiem tagad no mūsu planētas bakas ir izzudušas. Pateicoties vakcinācijām mazinās un izzūd saslimstība arī ar citām infekcijas slimībām. Otrs veids, kā atbrīvot cilvēkus no infekcijām, ir – ārstēt tos ar antibiotiskiem līdzekļiem. Infekcijas slimības izzudīs, kad cilvēku vidē vairs neizplatīsies sīkbūtnes un citi infekcijas slimību izraisītāji. Ir gūti ievērojami panākumi higiēnā, sanitāro noteikumu ievērošanā, vides atvēršanā. Pilnveidojot minētos pasākumus, cilvēce varētu atbrīvoties no infekcijas slimībām, ja visās pasaules zemēs būtu labklājība un atbilstoši ekonomiskie, kultūras un sociālie apstākļi.

Lai atbrīvotu cilvēci no onkoloģiskām slimībām, iedzimtām vielu maiņas slimībām, nervu un muskuļu progresējošām slimībām, iespējams pielietot jaunus zinātnes atklājumus, kā piemēram gēnu terapiju. Gēnu terapijā sasniegti zināmi panākumi, kas vēl praktiskā ārstniecībā maz pieejami. Mēģinājumi izmantot manipulācijas ar gēniem lai sportisti varētu sasniegt augstākus rezultātus sacensībās, novērtējami kā neētiski un negodīgi, tomēr tie parāda, ka sarežģītās un vēl līdz šim riskantās gēnu terapijas iespējas ir reālas.

Pēc manas uzstāšanās saņēmu daudzus jautājumus par to, kāpēc pasaulē pastāv slimības. Zinātne to skaidro ar „dabas likumiem”, kuri pēc būtības ir Dieva piešķirti likumi. Meklēju un atradu atbildes Svētajos Rakstos.

Līdz ar pirmo cilvēku nepareizo rīcību un nepaklausību „visā radībā” un arī tai skaitā cilvēku dzīvē ienāca grēks un līdz ar to arī slimības. *„Jo mums ir zināms, ka visa radība vēl aizvien līdz ar mums klusībā nopūšas un cieš sāpes.. ..ar ilgu pilnām nopūtām gaidām, kad saņemsim savu bērnu tiesu, savas miesas pilnīgo atpestīšanu.”* (Rom. 8:22-23b). Dabas t.i.” radības” likumībām „vienādā mērā”, pakļauti kā to saka Salamans, arī visi cilvēki. *„Gudrajam acis ir galvā, bet neprašā staigā tumsībā; taču tai pašā laikā es arī atzinu, ka viņiem abiem ir vienāds liktenis.”*[Sal.Māc.-(Eccles).-2:14]. Katra konkrēta cilvēka slimība nav jāuzskata par „Dieva sodu”, kā tas pateikts evaņģēlista Jāņa citētajos Jēzus vārdos. *„Viņa mācekļi Viņam jautāja: "Rabi, kas ir grēkojis, viņš pats vai viņa vecāki, ka viņš neredzīgs piedzimis?" Jēzus atbildēja: "Ne viņš ir grēkojis, ne viņa vecāki, bet Dieva darbiem vajag parādīties viņā”.* (Jņ. ev. 9:2-3). Apustulis Pāvils gan savu slimību (iespējams, ka tā bija kāda lēkmjveida kaite) uzskatīja par „dzelonis miesā”, kas viņam dots, lai viņš „nepaaugstinātos īpašo atklāsmju dēļ”. Apustulis saka: *“Lai es nepaaugstinātos īpašo atklāsmju dēļ, man ir dots dzelonis miesā..”* (2.Kor.12:7b) Kā to varam saprast no Mozus sacītā Israēla bērniem, tad Debesu Tēvs saviem bērniem māca paklausību, kā ievērot veselīga dzīves veida likumus, un apstiprina, ka Viņš ir mūsu Lielais Ārsts. *"Ja jūs klausīdami klausīsīt Tā Kunga, sava Dieva, balsij un darīsīt, kas taisns Viņa acīs, un ievērosīt Viņa baušļus, un turēsīt Viņa likumus, tad Es pār jums nelikšu nākt tām slimībām, kādām Es esmu licis nākt pār ēģiptiešiem, jo Es esmu Tas Kungs, jūsu ārsts.”* [2.Moz.-(Exodus) -15:26]„Dieva varenie darbi” (Jņ.9:3) var parādīties pie ikkatra slimnieka. Pat visvairāk it kā bezcerīgajam slimniekam nav jāzaudē cerība (Rom.8:23b).

Pārāka par zinātnes optimismu attiecībā uz cilvēces pilnīgu atbrīvošanos no slimībām ir mūžīgās dzīvības cerība, kuru jau iepriekš Vecās Derības laikā paredzējuši pravieši, un kuru Jēzus atklājis Jānim: *„Viņš man rādīja dzīvības ūdens upi, tā bija skaidra kā kristāls un iztecēja no Dieva un Jēra goda krēsla. Viņas ielas vidū un upei abās pusēs bija dzīvības koks, tas nesa augļus divpadsmit reizes, katru mēnesi savu augli, un viņa lapas bija tautām par dziedināšanu.”*(Atkl. 22 : 1-2) *„Pie upes, tās abos krastos, aug visādi ēdamu augļu koki; to lapas nevītīs un to augļi nemitēsies, ik mēnešus tie*

atnesīs svaigus augļus, jo ūdens, pie kura tie aug, iztek no svētnīcas, tādēļ to augļi noderēs barībai un to lapas dziedināšanai.”(Ēcech. 47:12). Visgaišāko cerību dod Jēzus apsolījumi, un Jēzus ikvienu cilvēku aicina nākt pie Viņa, atsaucoties Viņa aicinājumam. Jēzus saka :”Nāciet pie Manis visi, kas esat nopūlējušies un zem smagas nastas, un Es jūs atvieglināšu.”(Mat. 11 : 28)..kam slāpst, lai nāk! Lai ņem dzīvo ūdeni bez maksas katrs, kas grib!” (Atkl. 22 : 17b).